

Is het hoofdstedelijk chauvinisme, wanneer we zeggen, dat in Amsterdam het hart van Nederland klopt? Ik geloof het niet. Feller en heviger, dan wat hij een „buitenman” pleegt te noemen (en rekent U dan plaatsen als Utrecht ook maar tot dat mysterieuze „buiten”), reageert de Amsterdammer op gebeurtenissen, die beroering brengen in ons volksleven. Mede door de vele mutaties, die een voortdurende vermenging met fris bloed waarborgen, wordt hij in de meeste gevallen echter bewaard voor excessen.

Het is dus geen wonder, dat de bewogen jaren 1940-1945 ook in Amsterdam reacties hebben gewekt, tot verzet hebben geprikkeld. Te meer begrijpelijk worden deze reacties, wanneer we letten op het grote contingent Joden, dat sinds de Gouden Eeuw in Amsterdam zijn tweede tehuis heeft gevonden. Deze Joden waren geen „volksvreemde” elementen gebleven; met behoud van eigen karakter en levenswijze waren ze geheel met de bevolking samengegroeid, zelfs hadden ze in niet geringe mate daarop hun stempel gezet. Vormden de Joden in 1940 niet ongeveer 10 % van het aantal inwoners? De maatregelen tegen deze nijvere burgers moesten dan ook wel diep ingrijpen in het leven der Amsterdamse burgerij; de Februaristaking van '41 vormt daarvan een duidelijk bewijs. Daar noch de LO als organisatie, noch de medewerkers van de LO individueel bij deze beweging echter in betekende mate betrokken zijn geweest, laten wij dit onderwerp verder rusten.

De plaats, die Amsterdam in het geheel der LO heeft ingenomen, is een geheel eigensoortige. Mogen wij over het algemeen zeggen, dat onze organisatie haar medewerkers heeft gerecruiteerd uit positieve Protestants-Christelijke en Rooms-Katholieke kringen, in de hoofdstad is het niet-confessionele „humanistische” element vooral later sterker vertegenwoordigd geweest dan elders.

Uit historisch oogpunt bezien is ook in dit opzicht Amsterdam het symbool van groeiend en strijdend Nederland. Was het ook bij onze tachtigjarige oorlog tegen Spanje niet zo, dat een deel der bevolking de strijd tegen de overmachtige vijand begon ter verdediging van de vrijheid van *geloof*, terwijl een ander deel door *politieke* en *economische* motieven werd gedreven? Amsterdam volgt ook in dit opzicht de lijn der continuïteit. Wij willen echter niet verhelen, dat dit verschil in uitgangspunt in de geschiedenis der LO-Amsterdam meermalen tot ernstige spanningen aanleiding heeft gegeven, daar de niet-confessionele medewerkers zich dikwijls moeilijk konden schikken in de principiële koers, die door de leiding werd gewezen. Wellicht ten overvloede wijzen wij hier even op de „beginselverklaring” van najaar '44, die door verschillende min of meer Marxistische medewerkers niet kon worden geaccepteerd.

Een andere typerende trek uit de geschiedenis der LO-Amsterdam is de grote plaats, die aanvankelijk door één persoon werd ingenomen en de markante verandering, die in de organisatie werd aangebracht, toen deze ene persoon door arrestatie werd uitgeschakeld. Ieder enigszins ingewijde weet, dat we hier denken aan de persoon van De Ridder (Hendrik Dienske †). Het is onmogelijk het groeiend principiële verzet in Amsterdam ook maar bij benadering te schetsen, zonder aan deze uitzonderlijke figuur een meer dan gewone aandacht te besteden.

Hendrik Dienske behoorde tot die betrekkelijk kleine categorie mensen, die direct na Mei '40, toen 99 % van onze landgenoten nog min of meer verdoofd neerzat, de zijde van het verzet koos. En daarbij waren het geen utiliteits-motieven of uitsluitend nationale overwegingen, die hem tot handelen drongen. Juist het principiële verzet tegen de belager van onze geestelijke vrijheid was zijn sterkste stimulans. En zijn sterk geloofsvertrouwen hield hem staande, ook toen hij onder de opeenhoping van het werk bijna dreigde te bezwijken.

En hier raak ik meteen al een van de bezwaren van zijn werkwijze. Henk Dienske was een verzetsman van formaat, maar de organisatie van het werk was niet zijn sterkste zijde. Enerzijds om onnodige spreiding van risico te voorkomen, anderzijds in de overtuiging, dat het werk alleen door hemzelf kon worden verricht met de meeste kans op een behoorlijk resultaat, gaf hij niets uit handen en belastte hij zichzelf met de kleinste details. Naarmate de omvang van het werk toenam, moest deze opeenhoping van arbeid wel remmend werken. Zijn verbazingswekkende activiteit had echter het voordeel, dat via zijn persoon althans enig contact bestond tussen de vele organisaties, die in deze beginperiode zich bezig hielden met actief verzet.

Volgens betrouwbare gegevens waren er begin '43 omstreeks 13 verzetskernen in Amsterdam. Het valt buiten het kader van dit artikel een gedetailleerde beschrijving van al deze groepen te geven. Want in dit opzicht volgt de hoofdstad het landelijk voorbeeld: hier en daar en ginds verzamelt een verzetsman een groep gelijkgestemde medewerkers om zich heen en geheel volgens eigen methode houden al deze groepen zich bezig met de hulp aan Joden en onderduikers, het zoeken van duikadressen, het vervalsen van papieren en al wat zich verder op dit terrein voordoet. Als kernen van de latere LO zijn in dit opzicht vooral belangrijk de zgn. laboratoriumgroep, de groep Jaap den Turk, de RK-groep en de groep Henk Dienske. Over al deze kernen een enkel woord. De zgn. Ambtenarengroep, die zich in relatie met de groep Kleiman (Dirk Kleiman †) op het vervalsingswerk wierp, werd reeds in September '43 opgerold. Zij komt elders ter sprake.

De laboratoriumgroep wordt zo genoemd, omdat zij hoofdzakelijk bestond uit docenten en studenten van het natuurkundig laboratorium der Vrije Universiteit. Zij bestond uit een vrij kleine, maar selecte groep medewerkers, die haar contacten over het gehele land had. Hield zij zich aanvankelijk vooral bezig met het onderdak brengen van studenten, die wegens de bekende maatregelen van de bezetter tegen de Universiteiten een goed heenkomen moesten zoeken, later breidde zich dit werk uit over het gehele verzetsgebied, waarbij in het bijzonder nog wel even mag worden gedacht aan haar pilotenwerk. Begin '43 had een bespreking plaats tussen Frits de Zwerver en enkele andere landelijke figuren uit de LO met een aantal medewerkers uit de laboratoriumgroep. Doel van deze bespreking was tot grotere eenheid, zo mogelijk zelfs tot fusie te komen. Voorlopig leverde ze echter weinig resultaat op, daar enerzijds de laboratoriumgroep om veiligheidsredenen bezwaar had tegen de werkwijze der LO, anderzijds de opzet van beide organisaties ook geheel verschillend was. Streefde de LO immers naar het in beweging brengen van het gehele volk, dat in zijn breedste lagen tot de verzetshouding moest worden gestimuleerd, de laboratoriumgroep had een beperkter doel en bepaalde zich, althans aanvankelijk, tot individueel verzet van met zorg gekozen medewerkers.

De werkwijze van de groep Jaap den Turk komt in grote trekken met die der laboratoriumgroep overeen, ook hier waren de plm. 100 medewerkers over het gehele land verspreid, ook hier waren ze grotendeels gerecruteerd uit de „intelligentia” van ons volk en begon men zich geleidelijk te oriënteren naar alle zijden van het verzet.

De Katholieke verzetsgroep stond van de aanvang in '42 af onder leiding van Fernhout. Zij was gegroepeerd rondom de 35 parochies, waarin de hoofdstad was verdeeld; op deze wijze verkreeg men een keurig aaneensluitend geheel. Naast het plaatselijk verzetswerk, waarin Toontje Berger (Antoon P. P. Schweigmann †) een belangrijke rol speelde, onderhield men al spoedig contacten met Katholieke kernen in andere delen van ons land, die onder leiding van Ambrosius (Johannes J. Hendrikx †), Victor e.a. een grote activiteit ontplooiden.

De drie genoemde groepen hadden alle, hetzij op geregelde tijden, hetzij min of meer incidenteel, contact met Henk Dienske, de onbetwiste leider van de naar hem genoemde groep.

Men zou kunnen zeggen, dat hij door zijn persoon de coördinerende factor van illegaal Amsterdam was. Wil men de groei van zijn groep nagaan, dan kan men niet beter doen, dan de ontwikkelingsgang van de leider onder de loupe nemen.

Als reserve 1e luitenant der artillerie had hij de oorlogsdagen in Rotterdam meegemaakt en onmiddellijk na zijn demobilisatie in Juni '40 nam hij het contact met de betrouwbare officieren en manschappen van zijn legeronderdeel weer op. Enige tijd later werd begonnen met het verzamelen van lectuur voor de gevangenen. Bij pakken vol werden de boeken en brochures door hem en zijn medewerkers aan de Weteringschans ingeleverd, terwijl dit geestelijk voedsel later werd aangevuld met levensmiddelen en versnaperingen.

Inmiddels was ook zijn politieke werk reeds op gang gekomen. Reeds vóór de oorlog was hij, nauwelijks 30 jaar oud, een der leidende figuren van Anti-Revolutionnair Amsterdam en zodoende werd hij voor de zgn. „thee-uurtjes” in Amsterdam de aangewezen man. Dit was reeds illegaal werk in optima forma en voor de groei der latere LO van grote betekenis. Want in de eerste plaats werd op deze 20-mans vergaderingen na een principiële inleiding gezamenlijk gezocht naar de juiste houding tegenover de als een „milde” regen neerdalende verordeningen van de bezetter. Maar bovendien ontmoette Henk Dienske op deze kernavonden tal van meelevende en actieve mannen, die elk in hun eigen omgeving haarden van illegaliteit werden. Ieder geregeld bezoeker van deze vergadering verzamelde geld, verspreidde lectuur en stimuleerde de verzetshouding in eigen kring. In dit verband moge nog even worden herinnerd aan Jacob Krüse (†), die de ziel van het werk in „West” werd, maar in het najaar van '43 werd gearresteerd en in een Duits concentratiekamp om het leven kwam

Uit de *verzetshouding* groeide de *verzetsdaad*.

Wanneer aangespoord werd tot weigering van arbeidsdienst en arbeidsinzet, moest ook worden gezorgd voor levensmiddelenkaarten en duikadressen. Het laatste leverde aanvankelijk minder zorg dan het eerste. In een stad als Amsterdam, waar menig een zijn naaste buurman niet kent, gaat men gemakkelijker in de massa verloren dan buiten; bovendien kon men zonder veel risico van „West” naar „Oost” verhuizen en omgekeerd. Het contact met de befaamde „onderduikersbeurs” was niet altijd even vlot. Meermalen werd erover geklaagd, dat er wel Amsterdammers werden „aangeboden”, maar zo goed als geen buitenmensen werden „afgenomen”. Hierbij dient men echter rekening te houden met het feit, dat een buitenman dikwijls moeilijk in Amsterdam was onder te brengen, omdat hij als onderduiker spoedig opviel en meestal bezwaarlijk in het geregelde arbeidsproces kon worden opgenomen. Het bonkaartenprobleem bezorgde heel wat meer moeite. Ten tijde van de arrestatie van Henk Dienske bedroeg het door hem verzorgde aantal reeds 18000 stuks, en het nam sprongsgewijze toe. Dank zij de KP, die deze groei wist bij te houden, en mede dank zij de uitgebreide relaties van Henk Dienske (wie denkt hier niet aan het onvolprezen Aalten?), was het benodigde quantum echter altijd weer present, zij 't niet zelden op het nippertje. Achteraf is het bijna onbegrijpelijk, hoe al dit werk door één man kon worden verricht, zij het dan ook, dat hij al spoedig door een staf van vertrouwde medewerkers werd ter zijde gestaan. Alleen een schier bovenmenselijke werkkraft en een perfect georganiseerde dagindeling maakten dit mogelijk. Zijn leven was één legkaart van afspraken; met zijn beroemd geworden tassen vol compromitterende papieren fietste hij de hele dag door Amsterdam; ieder half uur had hij een afspraak in een ander deel van de stad. Welbewust laadde hij alle risico's op zichzelf.

In de loop van 1943 bezweek hij echter voor de op hem uitgeoefende aandrang, omdat hij ook zelf de noodzaak van decentralisatie inzag. Een deel van het werk, nl. het onderhouden van de contacten met Amsterdam-Zuid, werd overgedragen aan Cor (Cornelis de Rooy †), terwijl de bonkaartendistributie werd toevertrouwd aan Marian. Zelf bleef hij echter de

ziel van het werk en toen dan ook op 20 April '44 de mare door de stad ging, dat Henk Dienske was gearresteerd, stond het hart van illegaal Amsterdam bijna stil van schrik. Hij was ingegaan op een telefonische afspraak met iemand die zich de dochter van een gearresteerde vriend noemde. Op de afspraakplaats, het Spui, werd hij door de SD'er Rühl gearresteerd. Pogingen tot bevrijding, waarover op een andere plaats in dit werk uitvoeriger wordt gesproken, mochten niet baten en in Februari '45 overleed hij in een Duits concentratiekamp.

Cornelis de Rooy
(Cor)

Distr. leiding LO-A'dam.
Tevens: Trouw.
Garr. 23-5-'44. ¹⁾

De arbeiders vallen weg, het werk gaat door. De eenhoofdige leiding maakte plaats voor een tweehoofdige: het duo Cor - Marian, door langdurige samenwerking met Henk Dienske volkomen ingewerkt, kwam aan de kop. Maar dit heeft niet langer dan een maand kunnen werken. Want ook Cor werd gearresteerd en via verschillende gevangnissen naar een Duits tuchthuis getransporteerd. En wel mocht hij de bevrijding beleven en uiterlijk gezond bij zijn vrouw en kinderen terugkomen, maar ruim een jaar later is hij na een ziekte van enkele dagen bezweken aan de gevolgen van een tijdens de gevangenschap opgelopen maagkwaal.

Van zijn partner Marian bezat de SD zo'n nauwkeurig bijgehouden dossier, dat het wenselijk, ja noodzakelijk werd geacht, dat zij voorlopig uit de circulatie werd genomen. Zo stond men in de laatste week

van Mei '44 voor een totale reorganisatie.

Waarom deze reorganisatie, die ongetwijfeld een grote verbetering was, niet veel eerder werd doorgevoerd, zal ieder verstaan, die de groei der illegaliteit heeft meegemaakt of van nabij heeft gadeslagen. Hier viel van bovenaf weinig te „maszregeln”; men moest rekening houden met het historisch gegroeide en met de individualistische aanleg van vele medewerkers, een neiging, die meermalen op vrijbuitery begon te lijken. Van „ambtenarij” in welke vorm ook kon hier geen sprake zijn; men kon geen mensen, die geheel vrijwillig de grootste risico's droegen, aan de kant zetten, omdat men het met hun methode van werken niet eens was. Maar dan gebeurde het meermalen dat een arrestatie, hoe betreurenswaardig op zichzelf ook, een gereede aanleiding was voor ingrijpende wijzigingen. Tot op zekere hoogte geldt dit ook voor Amsterdam. De scherpe scheiding, waarover reeds in de aanvang van dit stuk werd gesproken, viel hier omstreeks 1 Juni '44. De leider van de uitstekend georganiseerde RK-groep, de zakenman Fernhout, was daarvoor de aangewezen man. Onder zijn leiding werden vele groepen, die zich met het verzorgen van onderduikers bezig hielden, gecoördineerd tot één logisch opgebouwd geheel. Zodoende deden, naast het Rooms-Katholieke en het Calvinistische, een zeer belangrijk vrijzinnig en een socialistisch element hun intrede in de LO-Amsterdam. In feite betekende dit het ontstaan van de LO-Amsterdam.

Een vrij straf doorgevoerde werkverdeling kwam tot stand. De algemene leiding kwam nu aan Fernhout, terwijl naast hem een dagelijks bestuur, in de wandeling „de top” genoemd, werd geformeerd. Daarin kreeg Van Amstel de functie van plaatsvervangend leider; krachtens zijn relaties zorgde hij ook voor het contact met de ambtenarenwereld, terwijl

¹⁾ Op 22-5-'44 overviel de SD een LO-adres in het gebouw van de Ver. tot heil des volks. Daar loopt de koerierster Nelly uit de van Breestraat in handen van de SD. Vervolgens loopt op haar adres in de van Breestraat „Jan” in de val, die na een poging tot ontvl. aangeschoten en gearr. wordt. „Jan” wordt de volgende dag uit het ziekenhuis bevrijd.

Cor, die Jan opbelt, krijgt het verzoek om op diens adres te komen. Hoewel Cor het niet vertrouwt, gaat hij op verkenning. In de omgeving van het huis wordt hij met zijn naam aangeroepen. Als hij daarop omkijkt, volgt zijn arrestatie.

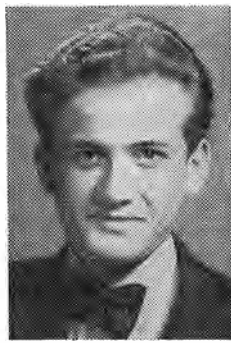
Op het adres in de van Breestraat liepen ook een koerierster en twee leden van de KP-Alkmaar in de val. Even voor spertijd, juist toen landwacht de bezetting een ogenblik had opgeheven, verscheen een „aapje” voor de deur om een aantal koffers af te leveren. In deze koffers zat een groot gedeelte van de in Gron. bij Hoitsema gekraakte bonkaarten. Gewaarschuwd voor de situatie, vertrok het „aapje” weer ijlings.

Siebren v. d. Baan
Tevens: VN, Trouw, Ill. AR.
Gerr. 8-9-'44 na huis-
zoeking, waarbij wapens en
distr. bescheiden i. h. gebouw
van de Keizersgrachtkerk
werden gevonden. Tezamen
met Ds Ferwerda achter de
kerk gefusilleerd.

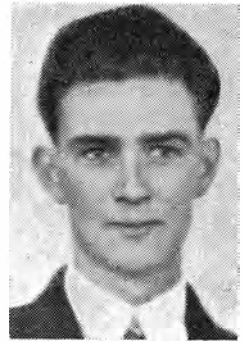
Albert V. Bakker
(Bolhuis)
Gerr. 24-4-'44 verm. i. v. m.
munitie-aangelegenheid.

Jacob van Breda.
Op 6-5-'45 bij bevrijding
op BS-wachtpost te Mijns-
herenland vanuit passerende
Duitse vrachtauto neerge-
schoten.

Gerrit Busser
(De Geus)
Tevens: leid. Groep de Geus.
Gerr. 31-5-'44 t. g. v. and.
arrestatie.

Gerrit P. Corba
Tevens: OD.
Gerr. 10-9-'44 i. v. m.
werkzaamheden voor OD.

Cornelis Erends
(Kamminga)
Tevens: NSF, Nieuwsbode.
Gerr. 5-8-'44 i. v. m.
werkzaamheden voor de
Nieuwsbode.

Pieter A. Hartog
(Piet Hofman)
Tevens: LO-Nijkerk.
Op 31-3-'45 in Terschuur
neergeschoten bij overval op
D. transport.

Jacob Krüse
Tevens: Trouw.
Gerr. 21-11-'43 i. v. m.
huisvesting Joden.

Thijs Kuik
(Nico Busker)
Op 12-4-'45 bij beschieting
door vliegtuig op IJsselmeer
gedood.

Egbert L. de Lange
(Van Dijk)
Gerr. 24-7-'44 bij overval
op LO-bureau A'dam-Zd.

Petrus G. A. M. van Lingen
(De Graaf)
Gerr. 23-12-'44 op door
SD bezet adres.

Jacob Miedema
(Nr. 80)

Leendert Miedema

Jan Nauta
(Schipper)
Tevens: Trouw.
Gerr. 4-5-'44 i. v. m. werk-
zaamh. voor Trouw.

Vader en zoon: Corresp. adres LO en groep Reintje
de Vos.
Gerr. 10-1-'45 bij huiszoeking van SD.

hij tevens de financiën regelde. Tenslotte kreeg hij nog tot taak het probleem van de plaatsing en tewerkstelling van onderduikers op te lossen. Brauns zorgde voor de bonkaarten, zowel wat de aanvoer als de afzet betrof, en Dirk onderhield het contact met de andere illegale organisaties. Voorts werd de stad verdeeld in zes districten (Noord, Centrum, West, Zuid-A, Zuid-B en Oost), die ieder een districtshoofd kregen. Het contact tussen deze zes districtshoofden en de top werd dagelijks onderhouden door een verbindingsman. Elk district was weer onderverdeeld in een aantal wijken onder een wijkhoofd, terwijl elke wijk weer een aantal vaste medewerkers kreeg. Hoe belangrijker de top op zichzelf ook mocht zijn, deze medewerkers vormden toch eigenlijk het hart van de organisatie, want zij waren het, die met de onderduikers zelf in aanraking kwamen en de bonkaarten, valse of bijgewerkte persoonsbewijzen, spoor gelden e.d. aan de man brachten. Alles bij elkaar vormde de Amsterdamse LO nu een apparaat, dat omstreeks 300 mannen en vrouwen omvatte. Deze min of meer hiërarchieke organisatie had verschillende voordelen. Allereerst dat van de beveiliging, die zo hoog mogelijk werd opgevoerd. Viel er nu een schakel uit door arrestaties of vertrek, door opschuiving of anderszins, dan sprong onmiddellijk een ander in en het werk ging zonder hapering door. Koeriersters zorgden voor het vervoer van de bonkaarten en illegale papieren, waardoor het risico zoveel mogelijk werd verkleind. En met dankbaarheid mag worden geconstateerd, dat na deze reorganisatie praktisch geen arrestaties meer in Amsterdam zijn voorgekomen. Wel is er nog een enkel slachtoffer gevallen, maar dit was het gevolg van illegale activiteit buiten het LO-verband. Een tweede voordeel was, dat een vrij omvangrijk apparaat te allen tijde gereed stond om elke nieuwe taak aan te vatten; wij denken hier bv. aan de uitbetaling der salarissen van het stakend spoorwegpersoneel.

Maar natuurlijk waren er ook schaduwzijden aan de reorganisatie verbonden. De afstand tussen de top en de medewerkers werd wel erg groot en de schakels werden vele; door hen, die het regelrecht contact „naar boven” gewend waren, werd dit wel eens betreurd uiteraard. Daarbij kwam, dat de verbinding tussen de top en de districtshoofden via de „enkele lijn” wel eens wat te wensen overliet; daardoor was men in de hogere regionen niet voldoende op de hoogte van wat er leefde in de districten. Elke organisatie bergt de kiem van het „Überorganisierte” in zich; de vlotheid van werken wordt minder en medewerkers moeten te lang wachten op de aangevraagde bescheiden. Tenslotte werden door de snelle reorganisatie wel eens krachten aangetrokken, die minder geschikt bleken te zijn of door hun anders gericht uitgangspunt zich moeilijk in het principieel „gareel” van de LO konden voegen. Maar dit bleven uitzonderingen. Summa summarum mag met dankbaarheid worden geconstateerd, dat de LO-Amsterdam een hecht geheel vormde, dat in de nu geschetste vorm tot aan de bevrijding met enthousiasme zijn taak heeft verricht. Dit werk bestond natuurlijk allereerst uit de distributie van de benodigde bonkaarten. Bedroeg dit aantal — verkregen door kraken en op valse inlegvellen — bij de arrestatie van Henk Dienske 18000, toen later de verdeling van de kaarten over alle illegale organisaties in handen der LO werd gelegd, liep het op tot 80.000. Deze fantastische groei kan voor een deel als een „natuurlijke” worden beschouwd, veroorzaakt als zij was door de maatregelen van de bezetter. Toch konden wij ons niet aan de gedachte onttrekken, dat dubbele bedeling van personen en groepen herhaaldelijk voorkwam. Van dit grote aantal had de LO er zelf voor haar „klanten” slechts 28000 nodig, de rest werd uitgereikt aan de andere groepen (RvV, Trouw, VGA enz.). Geen wonder, dat de behoefte werd gevoeld aan een contrôle-systeem. Verschillende pogingen zijn toegepast om eventuele fraude op het spoor te komen. Eerst heeft men een steekproef genomen, door alle bonkaarten aan de achterzijde te voorzien van een bijna onzichtbaar en van groep tot groep verschillend merkteken. Door het opkopen van kaarten op de zwarte markt trachtte men

Jan M. Bakker
(Furgens)

Johannus C. de Ket

Jan Nannings

Rijklof J. v. d. Ploeg

Antonie Sjakes
(Groenewegen)

Deze 5 personen zijn gearr. 22-7-'44 bij een mislukte overval op een politie posthuis ter verkrijging van wapens.

nu te controleren van welke groepen de kaarten in de zwarte handel verdwenen. Inderdaad zijn op deze wijze twee groepen ontdekt, waarin fraude voorkwam. Maar het invoeren van een contrôle-systeem stuitte aanvankelijk nog op weerstanden van de zelfstandige organisaties. Toen in Januari '45 voor groepen buiten LO-verband ineens 20.000 bonkaarten extra gevraagd werden, won het vermoeden veld, dat deze aanvraag niet volkomen gemotiveerd was. Op aandrang van het A(msterdams) W(erk) C(omit ), waarin de LO zitting had en de noodzaak van de contrôle bepleitte, besloot men nu tot het invoeren van een contrôle-systeem, waarbij voornam, geboortedatum en straatnaam der betrokkenen op afzonderlijke lijsten werden genoteerd, die nooit tezamen in  n plaats mochten worden opgeborgen. Bij voorkeur zouden de drie stroken van deze lijst bij personen, die geheel buiten de illegaliteit stonden, in bewaring worden gegeven. Men verwachtte van dit systeem vooral een preventieve werking. Toch ontstond buiten zowel als in LO-verband tegen deze maatregel een felle tegenkanting; bovendien was men daarna niet meer afhankelijk van de organisaties, omdat een bonnetje van de oude bonkaart een nieuwe opleverde. Toepassing van de contrôle in Amsterdam is dan ook, behalve in de LO, niet gelukt. In de LO bestond van Juni '44 af deze contrôle reeds indirect door de rationeel geografische indeling van de verspreiding. Met het iedere maand stijgende quantum groeiden de moeilijkheden.

In Januari '45 brachten de reeds ingeleverde „puntjes” uitkomst; met medewerking van de Distributiedienst werden 55000 reeds ingeleverde en op opplakvellen verzamelde puntjes opnieuw ter inwisseling aangeboden en prompt in bonkaarten omgezet. Achteraf lijkt het een kostelijke grap, dat in September '44 twee topleden zich via de portier officieel als vertegenwoordigers van de LO lieten aandienen bij de directie van de Distributiedienst, om over een betere regeling van de bonkaartenvoorziening te spreken. Helaas verbiedt de plaatsruimte meer van deze intensieve bonkaarten-belevenissen te vermelden. Wat zou er een prachtige bloemlezing te verzamelen zijn uit de ervaringen van onze medewerkers drie-hoog achter, in kelders en sousterrains.

Het zou ons eveneens te ver voeren alle andere LO-werkzaamheden uitvoerig de revue te laten passeren. Wij kunnen hier en daar slechts een greep doen. Wie denkt hier bv. niet aan de spoorwegstaking van September 44? Heel het raderwerk stond stil, toen onze Londense regering gesproken had. Maar zodoende stond de illegaliteit hier weer op het onverwachtst voor moeilijke problemen. Allereerst moesten de stakende spoorwegmannen, die althans de eerste weken thuis niet veilig waren, aan een goed onderdak worden geholpen. Onze onvolprezen „duikcentrale”, die over honderden adressen beschikte, bracht raad en binnen enkele dagen waren allen, die zich aanmeldden, geholpen. Maar daarna kwam het eerst goed los; de spoormannen moesten ook worden uitbetaald. Het NSF

zorgde voor de contacten, waarbij de LO met niet onbelangrijke bedragen bijspong. Maar er kon geen kantoor worden geopend, waar enkele duizenden spoorwegmannen het hun toekomende konden gaan halen. Dus moest aan iedere spoorman zijn salaris, tot op de cent berekend, worden thuisgebracht. Nog herinneren wij ons de avonden, waarop we bij walmend kaarslicht de stapels bankpapier sorteerden en distribueerden onder onze medewerkers. Met enthousiasme namen deze ook de nieuwe taak op zich en tot Januari '45 liep de uitbetaling bijna uitsluitend over de LO. Later werden ook andere verzetsgroepen ingeschakeld, maar velen herinneren zich nog met voldoening juist die eerste overstelpend-drukke maanden. Een zeer dankbaar object was ook de Werkorganisatie (WO), die ten doel had de onderduikers op illegale wijze aan werk te helpen. In ongeveer 8000 gevallen kon contact worden gelegd tussen werkgevers en werknemers, terwijl tevens voor werkvergunningen, onslag-vergunningen, Ausweise e.d. werd gezorgd. Op deze illegale arbeidsbeurs vonden 7 personen meer dan een dagtaak, terwijl 42 koeriers de verbindingen onderhielden tussen onderduikers, werkgevers en WO. De in code uitgewerkte administratie deed tevens dienst bij de contrôle op uitbetalingen door het NSF; verschaftte nuttige gegevens aan de inlichtingendienst en bewees zijn nut bij de organisatie van tal van ondernemingen, die later nog op touw werden gezet. Amsterdam kon op de provinciale onderduikers-Beurs steeds een goed figuur slaan door de uitgewerkte en uitvoerige gegevens, die zonder risico's voor de betrokkenen verstrekt konden worden.

De LO in de BS. Een taak, die met enthousiasme is aangevat, maar tenslotte toch veel teleurstelling heeft gebracht. Wat was het geval? In Augustus '44 werden uit onderduikers en illegale werkers militaire groepen geformeerd, die bij een mogelijk gewapend verzet steun zouden kunnen bieden. De allereerste eis was natuurlijk absolute betrouwbaarheid en voorts werd de voorkeur gegeven aan hen, die over enige militaire ervaring konden beschikken. Na nauwkeurige selectie bleef een groep van ongeveer 2000 man over. Aan de organisatie, bewapening en oefening van deze mannen is heel wat zorg besteed. Het blijft zeer te betreuren, dat van deze 2000 man door de KP geen beter gebruik is gemaakt. Men was in die kringen nl. zelf ook aan het sorteren geslagen en meende van het aanbod der LO geen gebruik te kunnen maken.

Dit was een tactische en organisatorische fout van de KP, waardoor zij de kans prijs gaf een zeer sterke en goed geselecteerde kern in de BS te krijgen.

Terloops vermeldde wij reeds de duikcentrale, die vooral tot Januari '45 uitstekend werk heeft verricht door het zoeken van duikadressen. Daarna had haar actie weinig zin meer, daar de massale arbeidsinzet practisch iedere valide Nederlander tot onderduiker promoveerde. Ook de plakacties, die beoogden het moreel van de bevolking te steunen en dat van de weermacht te ondermijnen, brachten menig verrassend moment. Velen zullen zich nog de Oudejaarsnacht '44 - '45 herinneren, waarin niet minder dan 20.000 plakaten werden aangebracht. Het bureau Noodhulp zorgde in de bangste oorlogswinter voor de ravitailering van de illegaliteit, en het deed het goed!

Zo zou er nog gesproken kunnen worden over het prachtige werk van onze mannen bij het Bevolkingsregister, over de prettige samenwerking met het NSF enz. Het bestek laat het echter niet toe.

Met gerechtvaardigde trots, getemperd door het besef van vele tekortkomingen, kunnen de medewerkers van de LO-Amsterdam terugzien op hun aandeel in het verzet. Persoonlijke eerezucht voerde nimmer de boventoon. Mede dank zij de beïnvloeding van deze betrekkelijk kleine groep werd het morele verzet hoog gehouden, tegen alle moedeloosheid van de Amsterdamse bevolking in. En mede daardoor heeft Amsterdam het later door H.M. de Koningin verleende devies: „Heldhaftig, Vastberaden, Barmhartig” verdiend.